องค์ความรู้การจับปลาหมึกสายด้วยเปลือกหอยสังข์จุกพราหมณ์ กรณีศึกษา ชุมชนบ้านท่าสูงบน หมู่ 4 ตำบลท่าศาลา อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช

KNOWLEDGE OF OCTOPUS FISHERY BY NOBLE VOLUTE SHELL. A CASE STUDY BAN THA SOONG BON COMMUNITY MOO. 4 THA SALA SUB-DISTRICT THA SALA DISTRICT NAKHON SI THAMMARAT PROVINCE

เบญจวรรณ มัยด้อหล้า
เขมณัฏฐ์ อินทรสุวรรณ
จิตติมา ดำรงวัฒนะ
อุดมศักดิ์ เดโชชัย
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ความรู้การจับปลาหมึกด้วยเปลือกหอยสังข์จุกพราหมณ์ และแนวทางการสืบทอดองค์ความรู้การจับปลาหมึกสายด้วยเปลือกหอยสังข์จุกพราหมณ์ กรณีศึกษา ชุมชนบ้านท่าสูงบน หมู่ 4 ตำบลท่าศาลา อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ศึกษาในพื้นที่ชุมชนบ้านท่าสูงบน หมู่ 4 ตำบลท่าศาลา อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้ให้ข้อมูลจำนวนทั้งสิ้น 35 คน โดยมีวิธีการเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง (Purposive sampling) การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีสัมภาษณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลตามประเด็นคำถามที่กำหนด โดยใช้แบบสัมภาษณ์ (Interview) ร่วมกับแบบสังเกตการณ์ (Observation) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลและนำมาวิเคราะห์ในเชิงพรรณนา ผลการวิจัย พบว่า 1) องค์ความรู้การจับปลาหมึกสายด้วยเปลือกหอยสังข์จุกพราหมณ์ พบว่า ชาวประมงพื้นบ้านส่วนใหญ่จับปลาหมึกโดยใช้ “ลอบหมึกสาย” ซึ่งมีขั้นตอนในการทำลอบดักหมึก เริ่มตั้งแต่การเตรียมเปลือกหอยสังข์ เชือก สว่านไฟฟ้า เครื่องเจียรไฟฟ้า เป็นต้น โดยนำเปลือกหอยสังข์ที่ได้มาตัดส่วนหัวออก กรีดข้าง ๆ แล้วเจาะรูร้อยเชือก ซึ่งเตรียมไว้แล้ว ต่อจากนั้นจึงนำลอบดังกล่าวไปหย่อนลงทะเลตามจุดที่มีธงเป็นสัญลักษณ์ ทิ้งไว้ 1 คืนต่อการจับหมึก 1 ครั้ง 2) แนวทางการสืบทอดองค์ความรู้การจับปลาหมึกสายด้วยเปลือกหอยสังข์จุกพราหมณ์ พบว่า 2.1) ควรส่งเสริมให้ใช้เปลือกหอยสังข์ขนาดใหญ่

2.2) ใส่วัตถุอื่น ๆ ทดแทนเปลือกหอยสังข์จุกพราหมณ์ 2.3) ส่งเสริมให้มีการงดจับหมึกช่วงฤดูวางไข่ 2.4) มีการส่งเสริมจากหน่วยงานภาครัฐ
คำสำคัญ: องค์ความรู้, การจับปลาหมึกสาย, เปลือกหอยสังข์จุกพราหมณ์

Abstract

The objectives of this research article were to study Knowledge of Octopus Fishery by Noble Volute Shell and the inheritance guidelines A Case Study Ban Tha Soong Bon Community Moo. 4 Tha Sala Sub-District Tha Sala District Nakhon Si Thammarat Province. By using qualitative research methods results. This study was conducted in Ban Tha Soong Bon Community Moo. 4 Tha Sala Sub-District Tha Sala District Nakhon Si Thammarat Province. The respondents consisted of 35 respondents by purposive sampling. According to the given questions, using an interview form and an Observation. To collect data and use it for descriptive analysis. The research found that 1) Knowledge of Octopus Fishery by Noble Volute Shell. It was found that most folk fishermen caught the octopus using an "octopus catcher", which had a procedure to make ink traps. Start from preparation of conch shells, ropes, electric drills, electric grinding machines, etc. The conch shell has been removed from the head. Slit next to it and drill a rope hole. Which is prepared. It then takes such a sneak to the sea at a symbolic flag point, leaving it 1 night for the catch of the squid once. 2) The inheritance guidelines of Octopus Fishery by Noble Volute Shell. Found that; 2.1) should encourage the use of large Noble Volute Shell. 2.2) put other objects Replacement Noble Volute Shell. 2.3) encourage the suspension of squid caught during the spawning season. 2.4) is promoted by the state government.
Keywords: Knowledge, Octopus Fishery, Noble Volute Shell

บทนำ

ชุมชนบ้านท่าสูงบนเดิม มีสภาพพื้นที่มีคลองไหลผ่าน มีผู้อาศัยอยู่ ไม่กี่ครัวเรือนต่อมาได้ มีผู้อพยพมาอยู่อาศัยเพิ่มขึ้นจึงได้มีการจัดตั้งเป็นหมู่บ้าน และเริ่มมีการทำประมงพื้นบ้านในชุมชนบ้านท่าสูงเกิดขึ้นมาเป็นระยะ ดำรงชีพด้วยการทำประมงพื้นบ้านเป็นหลัก ส่วนการค้าขายได้เกิดขึ้นภายหลังจากชุมชนได้ก่อตั้งขึ้นมาเป็นระยะเวลาหนึ่งแล้ว ในอดีตชาวบ้านในชุมชนมีการทำประมงด้วยวิธีการวางอวน โดยใช้เรือประมงที่ต่อขึ้นภายในชุมชน และส่วนใหญ่

จะเป็นเครื่องมือที่ชาวบ้านคิดค้นประดิษฐ์ขึ้นมาเองอย่างง่าย ๆ มีรูปแบบ ไม่ซับซ้อน และจะใช้วัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่นหรือที่หาได้ไม่ยากในชุมชน นอกจากนี้การทำประมงพื้นบ้านของคนในชุมชนบ้านท่าสูงบนส่วนใหญ่ยังให้ความสำคัญกับการทำประมงพื้นบ้าน และยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงเป็นอุตสาหกรรมการประมงจึงให้การทำประมงพื้นบ้านยังเป็นอาชีพที่สำคัญของคนในชุมชนบ้านท่าสูงบน ต่อมาชาวประมงพื้นบ้านในชุมชนบ้านท่าสูงบนได้เริ่มมีการพัฒนา ชาวบ้านสามารถหาวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการทำประมงพื้นบ้านจากในตลาด และชุมชนได้มีการเรียนรู้แลกเปลี่ยนเทคนิควิธีที่เกี่ยวกับการทำประมงพื้นบ้าน และเครื่องมือพื้นบ้าน รูปแบบต่าง ๆ และได้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในขณะเดียวกันได้มีการนำเรือหัวโทงมาใช้ในการทำประมงพื้นบ้าน จึงทำให้คนในชุมชนส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านเป็นอาชีพหลักและอาชีพประมงพื้นบ้านมีสำคัญกับคนในชุมชนบ้านท่าสูงบนมากที่สุด และยังสร้างรายได้ให้แต่ละครัวเรือน (ธีรยุทธ ศรีคุ้ม และหัสพงศ์ สมชนะกิจ, 2554)

การทำประมงของไทยได้มีการพัฒนามายาวนาน ชาวประมงได้ทำการประมงหลากหลายชนิด และใช้เครื่องมือประมงหลายประเภททำการประมง เช่น แห่ อวนลอย เบ็ดราว ช้อนปีก โพงพาง อวนลาก อวนรุน คราดหอย ฯลฯ (ส่วนบริหารจัดการประมงทะเล,2558) ซึ่งเครื่องมือประเภทต่าง ๆ ได้มีการพัฒนาให้สามารถจับสัตว์น้ำได้มากขึ้น เป็นลำดับ เช่นเดียวกับชุมชนบ้านท่าสูงชนที่มีการใช้เครื่องมือประมงทะเลชนิดที่ทันสมัยและกำลังได้รับความนิยมมีการใช้งานแพร่หลาย แต่เนื่องจากปัจจุบันได้มียกเลิกเครื่องมือประมงที่ผิดกฎหมาย และห้ามเรือออกหาสัตว์น้ำบริเวณใกล้ฝั่ง ซึ่งชุมชนบ้านท่าสูงบน ก็ได้รับผลกระทบต่อเรื่องนี้ด้วย ชุมชนบ้านท่าสูงบนจึงหันมาทำเป็นลอบจับปลาหมึกด้วยเปลือกหอยสังข์จุกพราหมณ์แทน นอกจากจะไม่ผิดกฎหมายแล้วยังเป็นสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนอีกด้วย (ไพฑูรย์ ทองสม, 2556)

ดังนั้น ผู้วิจัยมีความสนใจ ศึกษาองค์ความรู้การจับปลาหมึกสายด้วยเปลือกหอยสังข์จุกพราหมณ์ พื้นที่ชุมชนบ้านท่าสูงบน หมู่ 4 ตำบลท่าศาลา อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งจะเป็นประโยชน์นำไปสืบทอดองค์ความรู้ดังกล่าว เผยแพร่ ให้แก่สังคม โดยศึกษาถึงภูมิปัญญาของคนในชุมชน เป็นประโยชน์นำไปสืบทอดองค์ความรู้ดังกล่าว ทำการศึกษาสืบทอดองค์ความรู้ในการใช้อุปกรณ์ตามธรรมชาติ นำมาเป็นเครื่องมือในการดักจับปลาหมึกด้วยเปลือกหอยสังข์จุกพราหมณ์ ซึ่งทั้งนี้ในปัจจุบันเริ่มจะสูญหาย จึงจำเป็นที่จะต้องมีการอนุรักษ์องค์ความรู้การจับปลาหมึกสายด้วยเปลือกหอยสังข์จุกพราหมณ์ให้คนรุ่นหลังได้รู้จักต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาองค์ความรู้ในการจับปลาหมึกสายด้วยเปลือกหอยสังข์จุกพราหมณ์ กรณีศึกษา ชุมชนบ้านท่าสูงบน หมู่ 4 ตำบลท่าศาลา อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช

2. เพื่อศึกษาแนวทางการสืบทอดองค์ความรู้ในการจับปลาหมึกสายด้วยเปลือกหอยสังข์จุกพราหมณ์ กรณีศึกษา ชุมชนบ้านท่าสูงบน หมู่ 4 ตำบลท่าศาลา อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

1.1 ผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ กลุ่มชาวประมงรายย่อยที่อาศัยอยู่ในชุมชนท่าสูงบน และยังคงสืบทอดองค์ความรู้ในการจับหมึกด้วยเปลือกหอยสังข์ จำนวน 10 ครัวเรือน ประกอบไปด้วยสมาชิกครัวเรือนที่ให้ข้อมูล จำนวน 30 คน ได้แก่ ครอบครัวนายเชาว์ โต๊ะหาด ครอบครัวนายซูกิบหลี หมิดแสล้ ครอบครัวนายปัญญา ไชยโสภา ครอบครัวนายฟัยรุซ เบญจศักดิ์ ครอบครัวนายยะโกบ สุขสำราน ครอบครัวนายยูโสบ ชั่งมะแอ ครอบครัวนายยูโสบ เบญจศักดิ์ ครอบครัวนายรอหมัด ปานสนั่น ครอบครัวนายวิโรจน์ โต๊ะหมาด และครอบครัวนายอดิศักดิ์ เบญจศักดิ์

1.2 ผู้ให้ข้อมูลรอง คือ กลุ่มผู้ส่งเสริมสนับสนุนการสืบทอดองค์ความรู้ในการจับหมึกด้วยเปลือกหอยสังข์จุกพราหมณ์ ของกลุ่มชาวประมงรายย่อยที่อาศัยอยู่ในชุมชนท่าสูงบน จำนวน 5 คน ได้แก่ นายด่อรอหมาน โต๊ะเตบ (ผู้นำชุมชน) นายทรงชัย เส้งโสต (เจ้าหน้าที่ประมง) นายธรรศ จุ่ยมณี (นักพัฒนาชุมชน) นายชัยชาณ สกุลชิด (ผู้อำนวยการโรงเรียน) และนายอาบู ใบด้อหล้า (แพปลาผู้รับซื้อ)

2. เครื่องมือรวบรวมข้อมูล

2.1 แบบสัมภาษณ์ (Interview) ในการศึกษาครั้งนี้ ใช้วิธีสัมภาษณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยมีประเด็นคำถามที่กำหนด ตามขอบเขตเนื้อหาการศึกษา และการสัมภาษณ์มีลักษณะการพูดคุยแบบธรรมชาติ และเป็นกันเอง ตามเวลาความเหมาะสม และโอกาสโดยให้ผู้ตอบเล่าเรื่องต่าง ๆ ของตนเองตามประเด็นที่วางไว้ตามแบบสัมภาษณ์

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

ส่วนที่ 2 องค์ความรู้การจับปลาหมึกสายด้วยเปลือกหอยสังข์จุกพราหมณ์ กรณีศึกษา ชุมชนบ้านท่าสูงบน หมู่ 4 ตำบลท่าศาลา อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช

ส่วนที่ 3 แนวทางการสืบทอดองค์ความรู้การจับปลาหมึกสายด้วยเปลือกหอยสังข์จุกพราหมณ์ กรณีศึกษา ชุมชนบ้านท่าสูงบน หมู่ 4 ตำบลท่าศาลา อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช

ส่วนที่ 4 ข้อเสนอแนะ

2.2 แบบสังเกตการณ์ (Observation) ได้ใช้การสังเกต แบบมีส่วนร่วมในบริบทโดยรวมของชุมชนบ้านท่าสูงบน หมู่ 4 ตำบลท่าศาลา อำเภอท่าศาลา จังหวัด

นครศรีธรรมราช โดยทำการสังเกตจากสภาพทั่วไป และเรียนรู้องค์ความรู้การจับปลาหมึกสายด้วยเปลือกหอยสังข์จุกพราหมณ์ ชุมชนบ้านท่าสูงบน หมู่ 4 ตำบลท่าศาลา อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งจะรวบรวมข้อมูลในการบันทึกตามประเด็นที่กำหนดไว้

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 สำรวจพื้นที่ในชุมชนบ้านท่าสูงบน หมู่ 4 ตำบลท่าศาลา อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช

3.2 สร้างความสัมพันธ์ และการปรับตัวให้เข้ากับประชาชนในชุมชนบ้านท่าสูงบน หมู่ 4 ตำบลท่าศาลา อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช

3.3 การเก็บข้อมูลรายละเอียดแบบเจาะลึก ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลส่วนรายละเอียดแต่ละประเด็นโดยพบปะพูดคุยกับกลุ่มเป้าหมาย

3.4 การหาข้อมูลเพิ่มเติม ผู้วิจัยได้รวบรวมวิเคราะห์ และสรุปผลแล้ว พบว่าหากขาดรายละเอียดข้อมูลส่วนใดก็ได้ไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมตลอดของการทำวิจัย

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

หาข้อเท็จจริงกับข้อมูลที่ได้มา โดยนำข้อมูลที่เป็นความจริงนั้นมาวิเคราะห์ในเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

1. องค์ความรู้การจับปลาหมึกสายด้วยเปลือกหอยสังข์จุกพราหมณ์ กรณีศึกษา ชุมชนบ้านท่าสูงบน หมู่ 4 ตำบลท่าศาลา อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช

1.1 ความรู้การเลือกเปลือกหอยสังข์จุกพราหมณ์ พบว่า ในการเลือกขนาดของเปลือกหอยสังข์จุกพราหมณ์ มีความสำคัญยิ่ง เพราะจะสามารถกำหนดได้ว่า ขนาดของหมึกสายที่จับได้นั้นจะมีขนาดขึ้นอยู่กับขนาดของเปลือกหอยสังข์จุกพราหมณ์ ขนาดของหอยสังข์จุกพราหมณ์ที่นิยมใช้ในการทำลอบหมึกสาย ชาวประมงจะใช้เปลือกหอยขนาดกลาง มีความยาว 10 ความกว้าง 2 เซนติเมตรขึ้นไป

2.2 ความรู้การตัดแต่งเปลือกหอยสังข์จุกพราหมณ์ พบว่า นำมาเปลือกหอยมาตัดปลายขอบด้านหัว ด้านท้าย และขอบเปลือกด้านท้องให้เรียบ เจาะรูด้านท้ายสำหรับร้อยกับเชือก เพื่อป้องกันการแตกหรือบิ่นของขอบเปลือกหอยที่กระทบกัน ขณะวางหรือกู้เก็บขึ้นในเวลาทำการประมง ด้านท้ายของเปลือกหอยจะตัดออก เพื่อต้องการให้อากาศเข้าไปในเปลือกหอยทำให้น้ำที่อยู่ภายในเปลือกหอยไหลออกมาได้ง่าย เมื่อดึงเปลือกหอย ขึ้นมาบนเรือเวลาที่กู้สัตว์น้ำ

2.3 วิธีการร้อยเชือกของเปลือกหอยสังข์จุกพราหมณ์ พบว่า เมื่อตัวหัวท้ายของเปลือกหอย และเจาะรูของเปลือกหอยแล้ว นำมาร้อยเชือก โดยความสูงของเชือก 1 คืบ

ระหว่าง 2 วา การร้อยเชือก ระยะห่างของเปลือกหอยในแต่ละพื้นที่จะต่างกัน ถ้าในแหล่งประมงมีหมึกสายชุกชุม ชาวประมงจะใช้ระยะห่างของเปลือกหอยให้สั้นลง เพื่อให้มีโอกาสจับหมึกสายได้มากขึ้น

2.4 วิธีการวางลอบหมึกสายด้วยเปลือกหอยสังข์จุกพราหมณ์ กระบวนการหรือขั้นตอนการจับปลาหมึกสายด้วยเปลือกหอยสังข์ มีขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 เตรียมอุปกรณ์ เมื่อเตรียมอุปกรณ์เสร็จแล้ว นำใส่ไว้ในเรือซึ่งเป็นเรือขนาดกลาง โดยชาวประมงจะใส่เครื่องมือไว้ในตะกร้าหรือห่อไว้ในอวนมุ่งพลาสติก โดยปกติ 1 ตะกร้าหรือ 1 ห่อจะมีจำนวน 1 สาย มีเปลือกหอยประมาณ 200 - 400 ตัว/สาย

ขั้นตอนที่ 2 การออกเรือ เรือที่ใช้จะเป็นเรือขนาดกลาง โดยชาวประมงจะขับเรือออกไปยังแหล่งที่หมาย ประมาณ 1 ชั่วโมง

ขั้นตอนที่ 3 การวางลอบ เมื่อถึงที่หมายชาวประมงจะนำปลายสายเชือกคร่าวของเครื่องมือประมงหมึกสายมามัดติดกับหินถ่วงและปลายสายเชือกทุ่นธง ความยาวของสายทุ่นธงขึ้นอยู่กับระดับน้ำในแหล่งทำการประมง ปลายของสายทุ่นธงจะมัดติดกับทุ่นธงเพื่อบอกตำแหน่งของเครื่องมือประมงหมึกสาย และสีของธง แสดงความเป็นเจ้าของเครื่องมือประมงหมึกสายชุดนั้น ๆ หลังจากปล่อยทุ่นธงและหินถ่วงลงน้ำแล้ว ชาวประมงจะเริ่มปล่อยเปลือกหอยทีละตัว ด้วยการวิ่งเรือช้า ๆ ปล่อยให้เรือค่อย ๆ ดึงสายเชือกคร่าวออกไป

ขั้นตอนที่ 4 การกู้ลอบหมึกสาย ในการวางลอบหมึกสายด้วยเปลือกหอยสังข์จุกพราหมณ์ในทะเลจะวางทิ้งไว้ 1 คืน วันรุ่งขึ้นเวลาไปกู้ลอบหมึกสาย โดยนำลังน้ำแข็งใส่น้ำและน้ำแข็งประมาณ 5 - 6 ก้อน

ขั้นตอนที่ 5 การนำปลาหมึกออกจากเปลือกหอยสังข์จุกพราหมณ์ โดยใช้น้ำเกลือผสมกับน้ำ 1 ลิตร จำนวน 1 ขวด ฉีดเข้าไปในเปลือกหอยสังข์แล้วปลาหมึกสายจะออกมา

ขั้นตอนที่ 6 การวางลอบหมึกสายต่อ เมื่อเก็บเครื่องมือประมงหมึกสายเสร็จแล้วก็จะเริ่มวางเครื่องมือประมงหมึกสายใหม่อีกครั้งจนหมด หลังจากนั้นก็จะขับเรือเข้าฝั่งเพื่อนำปลาหมึกสายไปขายยังแพปลา

รูปที่ 2 แสดงเปลือกหอยสังข์

รูปที่ 3 แสดงการตัดเปลือกหอยสังข์

รูปที่ 4 แสดงการเจาะรูเปลือกหอยสังข์

รูปที่ 5 แสดงการผูกปลือกหอยสังข์กับเชือก

รูปที่ 6 แสดงลอบหอยวายที่เสร็จแล้ว

รูปที่ 7 แสดงการนำลอบหอยไปวางในทะเล

2. แนวทางการสืบทอดองค์ความรู้จับปลาหมึกสายด้วยเปลือกหอยสังข์จุกพราหมณ์ กรณีศึกษา ชุมชนบ้านท่าสูงบน หมู่ 4 ตำบลท่าศาลาอำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช

2.1 การพัฒนา พบว่า การพัฒนาเกี่ยวกับการจับหมึกสายด้วยเปลือกหอยสังข์จุกพราหมณ์ โดยการนำความรู้เกี่ยวกับการทำลอบหมึกหอยสังข์ จากการทำด้วยเปลือกหอยสังข์จากธรรมชาติ ให้ชาวประมงเปลี่ยนโดยใช้เปลือกเหมือนให้เป็นแบบพลาสติก เพื่อเป็นการอนุรักษ์ธรรมชาติไม่หอยสังข์ลดน้อยลง

2.2 การถ่ายทอด พบว่า มีการถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับการจับปลาหมึกสายด้วยเปลือกหอยสังข์จุกพราหมณ์ แก่ลูกหลานชาวประมง นักเรียน และผู้ที่สนใจ เพื่อเป็นการสร้างอาชีพให้แก่คนในชุมชนอีกทางหนึ่ง

2.3 ส่งเสริมกิจกรรม พบว่า มีการส่งเสริมกิจกรรมในชุมชน โดยการร่วมกับชุมชนอื่น ๆ เพื่อให้ประชาชนได้รับความรู้เกี่ยวกับการจับปลาหมึกสายด้วยเปลือกหอยสังข์ ส่งเสริมกิจกรรมเกี่ยวกับการประมงอื่น ๆ แก่ชาวประมงนอกเหนือจากการจับปลาหมึกสายด้วยเปลือกหอยสังข์ และให้ความรู้ในการทำประมงที่ไม่ผิดกฎหมาย เนื่องจากการจับปลาหมึกสายด้วยเปลือกหอยสังข์ ชาวประมงจะมีการวางลอบหมึกกันเป็นจำนวนมาก ดังนั้นต้องมีการจำกัดปริมาณ

อภิปรายผล

1. องค์ความรู้การจับปลาหมึกสายด้วยเปลือกหอยสังข์จุกพราหมณ์ กรณีศึกษา ชุมชนบ้านท่าสูงบน หมู่ 4 ตำบลท่าศาลา อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช การทำ “ลอบหอยวาย”ของชุมชนบานท่าสูงบนนั้นมีมาตั้งนานแล้ว เนื่องจากชุมชนบ้านท่าสูงบนเป็นหมู่บ้านประมงชายฝั่งที่ล้อมรอบด้วยทะเลและลำคลองเป็นชุมชนที่ทำมาหากินด้วยวิถีประมงพื้นบ้าน โดยใช้เครื่องมือที่อาศัยภูมิปัญญา ไม่มีเรือยนต์ ไม่มีเครื่องมือที่ทันสมัย เวลาชาวบ้านจะจับปลาชาวบ้านก็ใช้เรือออกไปจับสัตว์น้ำนอกทะเลแต่ไม่ไกลมากนัก สมัยก่อนเขารู้จักช่างสังเกตว่าปลาหมึกสายจะชอบซ่อนตัวตาม โขนหิน ตามขวด ตามเปลือกหอย ชาวบ้านจึงใช้หลักการธรรมชาติที่เห็นมาใช้เป็นอุปกรณ์ในการจับปลาหมึกสาย โดยเขาจะเอาเปลือกหอยสังข์ที่มีอยู่ในชุมชนของตนเองมาทำเป็นตัวล่อเพื่อให้ปลาหมึกสายเข้ามาหลบซ่อนตัวโดยเขาจะเอาเปลือกหอยสังข์มาผูกติดกับเชือก แล้วจะเอาไปวางทิ้งไว้ในทะเล 1 คืน โดยทำทุ่นธงเป็นสัญลักษณ์ไว้ ตอนเช้าก็จะนั่งเรือไปดึงเชือกที่มีเปลือกหอยสังข์ผูกติดอยู่ขึ้นมา แล้วปลาหมึกสายก็จะติดขึ้นมาด้วยโดยที่ปลาหมึกสายจะอยู่ในเปลือกหอยสังข์ การทำ “ลอบหอยวาย” ก็ได้สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นจนถึงปัจจุบัน (จุฑารัตน์ ธาราทิศ และคณะ, 2562)

เช่นเดียวกันพื้นที่จังหวัดภาคใต้มีชุมชนประมงกระจาย อยู่ในเกือบทุกจังหวัด นับเป็นพื้นที่หนึ่งที่มีการทำประมงชายฝั่งอย่างกว้างขวาง ส่วนใหญ่เป็นการทำประมงเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำและประมงชายฝั่งหรือประมงพื้นบ้าน ซึ่งเป็นการทำประมงที่ทำมาหากิน แถบชายฝั่งแบบวันเดียวและต้องตามฤดูกาล โดยผสมผสานภูมิปัญญาที่สั่งสม และตกทอดจากบรรพบุรุษ สัตว์น้ำที่ได้จากเครื่องมือพื้นบ้านจากภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น ได้แก่ กุ้ง หอย ปู และปลา รวมถึงหมึกสาย ซึ่งการทำประมงหมึกสายโดยเปลือกหอยสังข์จุกพราหมณ์พบมากในอ่าวไทย เครื่องมือประมงชนิดนี้ประกอบด้วย ตัวเปลือกหอยจุกพราหมณ์หรือเปลือกหอยสังข์ ร้อยเรียงกันด้วยเชือกนำไปวางในทะเลจากนั้นหมึกสายจะเข้าไปอยู่ในหอยสังข์ (นคเรศ ยะสุข, 2556)

สำหรับวัสดุ อุปกรณ์ในการทำลอบหมึกสาย ประกอบด้วย เปลือกหอยสังข์ที่จะนำมาทำมี 2 ขนาด คือ ขนาดเล็ก ขนาดกลาง แต่คนส่วนมากที่นำมาใช้ คือ ขนาดกลาง นำมาเจียรหัวท้ายเพื่อป้องกันการแตกหรือบิ่นของขอบเปลือกหอยที่กระทบกัน ขณะวางหรือกู้เก็บขึ้นในเวลาทำการประมง ด้านท้ายของเปลือกหอยจะตัดออก เพื่อต้องการให้อากาศเข้าไปในเปลือกหอยทำให้น้ำที่อยู่ภายในเปลือกหอยไหลออกมาได้ง่าย เมื่อดึงเปลือกหอย ขึ้นมาบนเรือเวลาที่กู้สัตว์น้ำ ซึ่งจะทำให้หมึกสายที่ซ่อนอยู่ภายในเปลือกหอยคลานออกมาให้ชาวประมงจับโดยง่าย ขนาดของเปลือกหอยที่นำมาใช้ในการทำประมงมีความยาวของเปลือกหอยเฉลี่ย 10.21 ซม. และความกว้างช่องเปิดของเปลือกหอยเฉลี่ย 2.36 ซม. เชือกโปลีเอทธีลีน (PE) ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 4 - 5 มม. เครื่องเจียรไฟฟ้า หรือลูกหมู สำหรับตัดหัว ท้ายของเปลือกหอยสังข์ เครื่องเจาะ สำหรับเจาะรูหอยสังข์

เมื่อมีการเตรียมวัสดุอุปกรณ์เรียบร้อยแล้ว จึงนำมาทำเป็นลอบหมึกสาย โดยมีขั้นตอนดังนี้ นำเปลือกหอยสังข์ที่ได้มา ตัดส่วนหัวออกเพื่อให้น้ำในเปลือกหอยสังข์ออกเวลายกขึ้นมาจากทะเล นำเปลือกหอยสังข์มากรีดข้าง ๆ เพราะเปลือกหอยสังข์ปากจะบางป้องกันการกระแทกเพื่อไม่ให้เกิดความเสียหาย หลังจากนั้นก็นำเปลือกหอยสังข์ที่ตัดส่วนหัวและกรีดข้างแล้วก็นำมาเจาะรู หลังจากนั้นก็นำเปลือกหอยสังข์มาผูกติดกับเชือกสูงประมาณ 1 คืบ ต่อเปลือกหอยสังข์ 1 ตัว ความยาวของเชือกที่ผูกติดกับเปลือกหอยสังข์ให้ห่างกันประมาณ 2 วา ต่อเปลือกหอยสังข์ 1 ตัว เชือกที่จะไปวางในทะเลขึ้นอยู่กับเปลือกหอยสังข์ เช่น เปลือกหอยสังข์ 100 ตัว ต่อเชือก 200 วา

วิธีการวางลอบหมึกสายด้วยเปลือกหอยสังข์จุกพราหมณ์ กระบวนการหรือขั้นตอนการจับปลาหมึกสายด้วยเปลือกหอยสังข์ มีขั้นตอนดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 เตรียมอุปกรณ์ เมื่อเตรียมอุปกรณ์เสร็จแล้ว นำใส่ไว้ในเรือ ซึ่งเป็นเรือขนาดกลาง โดยชาวประมงจะใส่เครื่องมือไว้ในตะกร้าหรือห่อไว้ในอวนมุ่งพลาสติก โดยปกติ 1 ตะกร้าหรือ 1 ห่อจะมีจำนวน 1 สาย มีเปลือกหอยประมาณ 200 - 400 ตัว/สาย ขั้นตอนที่ 2 การออกเรือ เรือที่ใช้จะเป็นเรือขนาดกลาง โดยชาวประมงจะขับเรือออกไปยังแหล่งที่หมาย ประมาณ 1 ชั่วโมง ขั้นตอนที่ 3 การวางลอบ เมื่อถึงที่หมายชาวประมงจะนำปลายสายเชือกคร่าวของเครื่องมือประมงหมึกสายมามัดติดกับหินถ่วงและปลายสายเชือกทุ่นธง ความยาวของสายทุ่นธงขึ้นอยู่กับระดับน้ำในแหล่งทำการประมง ปลายของสายทุ่นธงจะมัดติดกับทุ่นธงเพื่อบอกตำแหน่งของเครื่องมือประมงหมึกสายและสีของธง แสดงความเป็นเจ้าของเครื่องมือประมงหมึกสายชุดนั้น ๆ หลังจากปล่อยทุ่นธงและหินถ่วงลงน้ำแล้ว ชาวประมงจะเริ่มปล่อยเปลือกหอยทีละตัว ด้วยการวิ่งเรือช้า ๆ ปล่อยให้เรือค่อย ๆ ดึงสายเชือกคร่าวออกไป ขั้นตอนที่ 4 การกู้ลอบหมึกสาย ในการวางลอบหมึกสายด้วยเปลือกหอยสังข์จุกพราหมณ์ในทะเลจะวางทิ้งไว้ 1 คืน วันรุ่งขึ้นเวลาไปกู้ลอบหมึกสาย โดยนำลังน้ำแข็งใส่น้ำและน้ำแข็งประมาณ 5 - 6 ก้อน ขั้นตอนที่ 5 การนำปลาหมึกออกจากเปลือกหอยสังข์จุกพราหมณ์ โดยใช้น้ำเกลือผสมกับน้ำ 1 ลิตร จำนวน 1 ขวด ฉีดเข้าไปในเปลือกหอยสังข์แล้วปลาหมึกสายจะออกมา ขั้นตอนที่ 6 การวางลอบหมึกสายต่อ เมื่อเก็บเครื่องมือประมงหมึกสายเสร็จแล้ว ก็จะเริ่มวางเครื่องมือประมงหมึกสายใหม่อีกครั้งจนหมด หลังจากนั้นก็จะขับเรือเข้าฝั่งเพื่อนำปลาหมึกสายไปขายยังแพปลา

การทำประมงหมึกสายด้วยเปลือกหอยสังข์จุกพราหมณ์ มีวิถีการทำประมงโดยมีเหตุผลการเลือกทำประมงหมึกสายด้วยเปลือกหอยสังข์จุกพราหมณ์ เพราะคิดว่ารายได้ดี การลงทุนแบบเจ้าของคนเดียวโดยกู้ยืมเงินมาลงทุน ในการออกเรือจะไปตามความสะดวกจะไม่มีการจับจองพื้นที่ในการทำประมง ประสบการณ์การทำประมงอยู่ระหว่าง 1 - 5 ปี สำหรับเรือที่ใช้ส่วนใหญ่จะเป็นเรือขนาดกลาง ช่วงฤดูในการทำประมงหมึกสายด้วยเปลือกหอยสังข์จุกพราหมณ์นั้นจะวางเป็นช่วงฤดูกลาง เพราะปลาหมึกสายจะไม่มีตลอดทั้งปี ปลาหมึกสาย

จะมีมากในช่วงเดือนเมษายนจนถึงเดือนสิงหาคม หลังจากนั้นปลาหมึกสายก็ค่อย ๆ น้อยลงแล้วก็หมดไปเอง

2. แนวทางการสืบทอดองค์ความรู้การจับปลาหมึกสายด้วยเปลือกหอยสังข์จุกพราหมณ์ กรณีศึกษา ชุมชนบ้านท่าสูงบน หมู่ 4 ตำบลท่าศาลาอำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช การพัฒนา พบว่า การพัฒนาเกี่ยวกับการจับหมึกสายด้วยเปลือกหอยสังข์โดยการนำความรู้เกี่ยวกับการทำลอบหมึกหอยสังข์ จากการทำด้วยเปลือกหอยสังข์จากธรรมชาติ ให้ชาวประมงเปลี่ยนโดยใช้เปลือกเหมือนให้เป็นแบบพลาสติก เพื่อเป็นการอนุรักษ์ธรรมชาติไม่หอยสังข์ลดน้อยลง การถ่ายทอด พบว่า มีการถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับการจับปลาหมึกสายด้วยเปลือกหอยสังข์ แก่ลูกหลานชาวประมง นักเรียน และผู้ที่สนใจ เพื่อเป็นการสร้างอาชีพให้แก่คนในชุมชนอีกทางหนึ่ง ส่งเสริมกิจกรรม พบว่า มีการส่งเสริมกิจกรรมในชุมชน โดยการร่วมกับชุมชนอื่น ๆ เพื่อให้ประชาชนได้รับความรู้เกี่ยวกับการจับปลาหมึกสายด้วยเปลือกหอยสังข์ ส่งเสริมกิจกรรมเกี่ยวกับการประมงอื่น ๆ แก่ชาวประมงนอกเหนือจากการจับปลาหมึกสายด้วยเปลือกหอยสังข์จุกพราหมณ์ และให้ความรู้ในการทำประมงที่ไม่ผิดกฎหมาย เนื่องจากการจับปลาหมึกสายด้วยเปลือกหอยสังข์ ชาวประมงจะมีการวางลอบหมึกกันเป็นจำนวนมาก ดังนั้นต้องมีการจำกัดปริมาณ

เนื่องจากการประมงการจับปลาหมึกสายด้วยเปลือกหอยสังข์นั้น เป็นวิธีการที่ง่ายและเครื่องมือที่ใช้ก็มีต้นทุนต่ำ ปัจจุบันเครื่องมือชนิดนี้ถือเป็นเครื่องมือที่มีผู้ประกอบการทั้งขนาดเล็กและใหญ่ใช้เป็นจำนวนมาก และผู้ทำการประมงที่ใช้เครื่องมือจะต้องจดทะเบียนและขออนุญาตใช้เครื่องมือต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ ณ ที่ว่าการอำเภอท้องที่ก่อนทำการประมง จากการทำประมงการจับปลาหมึกสายด้วยเปลือกหอยสังข์ พบว่า หากชาวประมงใช้ขนาดของหอยสังข์ที่มีขนาดเล็กก็จะทำให้ได้หมึกวายตัวเล็ก ดังนั้นควรที่จะใช้หอยสังข์ขนาดกลางหรือขนาดใหญ่ เพื่อจะได้ไม่ต้องจับหมึกวายตัวเล็ก ๆ ติดมา นอกจากในการทำประมงการจับปลาหมึกสายด้วยเปลือกหอยสังข์นั้น สามารถที่กระทำได้เกือบตลอดทั้งปี ทำให้ปริมาณของหมึกสายลดลงได้ในเวลาอันรวดเร็ว จึงควรที่งดการจับปลาหมึกสายด้วยเปลือกหอยสังข์ ในช่วงที่หมึกสายวางไข่ เพื่อให้สามารถทำการประมงได้อย่างยั่งยืนต่อไป

เนื่องจากวัสดุที่ใช้ในการทำลอบสำหรับจับหมึกสายนั้น คือ หอยสังข์ ซึ่งเป็นหอยที่มีอยู่ในทะเล เมื่อมีการจับปลาหมึกสายด้วยเปลือกหอยสังข์ ทำให้จำเป็นต้องใช้เปลือกหอยสังข์ในปริมาณที่เพิ่มมากขึ้นด้วย ดังนั้น ในการใช้อุปกรณ์จับปลาหมึกสายด้วยเปลือกหอยสังข์ชาวประมงต้องใช้ด้วยความระมัดระวังไม่ให้หอยสังข์แตกเสียหาย เพราะหากว่าหอยสังข์แตกแล้วหมึกวายจะไม่เข้ามาในหอยสังข์ หากว่าเปลือกหอยสังข์แตกแล้ว ควรทำการซ่อมแซมโดยการเปลี่ยนหอยสังข์ใหม่ เนื่องจากเปลือกหอยสังข์ เป็นหอยที่มีอยู่ในท้องทะเล หากนำมาใช้สำหรับทำอุปกรณ์ประมง จะทำให้หอยสังข์สูญพันธุ์ได้ และที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ

ปัจจุบันเปลือกหอยสังข์มีราคาสูงขึ้น และหายากขึ้นด้วย ดังนั้นจึงควรหาสิ่งอื่นมาทดแทนเปลือกหอยสังข์ เช่น หอยสังข์ที่เป็นพลาสติก เพราะว่าจะใช้ได้ทน และนานกว่าหอยสังข์ หรือจะใช้ขวดแก้ว แต่ว่าขวดแก้วจะแตกได้ง่ายจึงไม่เป็นที่นิยม (ไพฑูรย์ ทองสม, 2556)

สรุป/ข้อเสนอแนะ

การจับปลาหมึกด้วยเปลือกหอยสังข์จุกพราหมณ์ และแนวทางการสืบทอดองค์ความรู้การจับปลาหมึกสายด้วยเปลือกหอยสังข์จุกพราหมณ์ กรณีศึกษา ชุมชนบ้านท่าสูงบน หมู่ 4 ตำบลท่าศาลา อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ควรมีเจ้าหน้าที่รัฐ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาช่วยส่งเสริมในการจับปลาหมึกสายด้วยเปลือกหอยสังข์จุกพราหมณ์ ชุมชนบ้านท่าสูงบน หมู่ 4 ตำบลท่าศาลา อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช และปรับให้มีการสร้างเครือข่ายในการรับซื้อสินค้าของประชาชน ฉะนั้นผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น นายกองค์การบริหารส่วนตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล ควรมีการจัดเครือข่ายรับซื้อสินค้าจากประชาชนโดยเข้ามามีส่วนร่วมในการกระจายสินค้าภายในชุมชนเพื่อส่งสินค้าออกไปสู่ท้องตลาด และส่งเสริมให้มีการถ่ายทอดเทคนิคการจับปลาหมึกสายด้วยเปลือกหอยสังข์จุกพราหมณ์ให้แก่คนในชุมชน และสนับสนุนให้เยาวชนในหมู่บ้านสนใจในการประกอบอาชีพการทำประมง และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานพัฒนาชุมชน ควรมีการอบรมให้ความรู้ และการถ่ายทอดเทคนิควิธีการการทำประมงให้แก่ประชาชนเพิ่มมากขึ้น ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป 1) ควรศึกษาเกี่ยวกับใช้สิ่งทดแทนเปลือกหอยสังข์จุกพรามหณ์ ในการจับหมึกวาย กรณีศึกษาชุมชนบ้านท่าสูงบน หมู่ 4 ตำบลท่าศาลา อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช และ 2) ควรศึกษาวิถีชีวิตของชาวประมงในการจับปลาหมึกสายด้วยเปลือกหอยสังข์จุกพราหมณ์ กรณีศึกษา ชุมชนบ้านท่าสูงบน หมู่ 4 ตำบลท่าศาลา อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช

เอกสารอ้างอิง

จุฑารัตน์ ธาราทิศ และคณะ. (2562). การดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของชาวประมงหมึกสายด้วยเปลือกหอยจุกพราหมณ์ อำเภอท่าชนะ จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต, 7(2), 123-133.

ธีรยุทธ ศรีคุ้ม และหัสพงศ์ สมชนะกิจ. (2554). การประมงหมึกสายโดยเปลือกหอยจกพราหมณ์ในอ่าวไทย. ใน เอกสารวิชาการฉบับที่ 14/2554. สำนักวิจัยและพัฒนาประมงทะเล กรมประมง.

นคเรศ ยะสุข. (2556). การทำประมงลอบหมึกสาย(กุ้งกิ๊ง) และผลการจับบริเวณชายฝั่งแหลมผักเบี้ย จังหวัดเพชรบุรี. ใน ในเอกสารการประชุมวิชาการ ครั้งที่ 54. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ .

ไพฑูรย์ ทองสม. (2556). แนวทางการอนุรักษ์ สืบสาน และเผยแพร่ภูมิปัญญาชุมชน. สงขลา: วิทยาลัยภูมิปัญญาชุมชน.

ส่วนบริหารจัดการประมงทะเล. (2558). ลอบหมึกสาย (กุ้งกิ้ง). เรียกใช้เมื่อ 17 ตุลาคม 2560 จาก https://www.fisheries.go.th/management/marine-admin/kungking58MAR.html